

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/buefd>

YIL: 2023
CİLT: 8
SAYI: 2

MAKALE BİLGİSİ

Gönderildiği Tarih: 11.07.2023

Kabul Tarihi: 12.10.2022

Yayımlanma Tarihi: 26.12.2023

ARTICLE INFO

Submitted date: 11.07.2023

Accepted date: 12.10.2023

Published date: 26.12.2023

e-ISSN 2547-9865

Bayburt Kent Hafızasında Sokak Satıcıları

Street Vendors in Bayburt's Urban Memory

Murat OKUTMUŞ

Bayburt Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü,

Türk Dili ve Edebiyatı ABD, Yüksek Lisans Öğrencisi

m.okutmus@gmail.com,

0009-0008-7075-1295

Öz

Toplumsal yaşamın öncelikli mekânı olan "kent"i, üreten ve şekillendiren insan eylemidir. Kent, fiziksel çevre ile toplumsal yapının ilişkisinden meydana gelen bir bütündür. Sokak satıcıları çok eski zamanlardan günümüze kent hayatının bir parçası olmuşlardır. Türkiye'de göç ile karakterize edilen sokak satıcılığı, çoğunlukla köyden kente gelen ve yabancı olunan bu yeni mekâna tutunma kaygısı yaşayan insanların yöneldiği bir iş kolu olmuştur. Cumhuriyetin ilk yıllarından başlanarak günümüze kadar Bayburt'ta sokak satıcılığı ile geçimini sağlamış insanların bir kısmının ele alındığı bu çalışmada, tanıklar ve bizzat bu işi yapan kişilerle görüşmeler yapılmıştır. Kentin uzun bir döneminin sosyo-ekonomik ve kültürel birikiminden bilgiler içeren çalışmada, sokak satıcılarını bu işe yönlendiren sebepler ve sokak satıcılarının bu işi yaparken karşı karşıya kaldıkları güçlükler ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu kişilerden, ürünlerini pazarlarken kullandıkları ifadeler, öğüt niteliğindeki sözler, şiirler, fıkra gibi olaylar anlatıcılardan dinlenmiştir. Bu çalışma Bayburt'un kültürel belleğinin küçük bir parçasını ortaya çıkarma çabasını da taşımaktadır. Bireyin belirli bir mekândaki uğraşları yaşadığı dünyayı anlamlandırma çabaları olarak tanımlanır. Bu çaba esnasında mekâna ve nesnelere bırakılan izler ve söylemler kentin kültürel belleğini oluşturur. Bayburt'taki sokak satıcılarının hayatlarından bölümler içeren bu makale, kentin kültürel belleğine katkı sunmayı da amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kent Belleği, Kültür, Bayburt, Sokak Satıcısı, Seyyar Satıcı.

Abstract

It is human action that shapes and produces the city, primary place of social life. The city is a whole that emerges from the relationship between the physical environment and the social structure. Street vendors have been a part of urban life from ancient times to the present day. Street vending, characterized by migration in Turkey, has commonly become an occupation pursued by individuals who have migrated from rural areas to the city and face the challenge of adapting to this new environment. In this study which deals with people who have made their living by street vending in Bayburt starting from the early years of republic, interviews were conducted with witnesses and people who did this job. This study both contains information from the socio-economic and cultural accumulation of a long period of the city and the reasons that lead the street vendors to this job and the difficulties they face while doing this job are tried to be revealed. The expressions they use while marketing their products, words of advice, poems and anecdotal texts were compiled from these people. This study also carries an effort to reveal a small part of Bayburt's cultural memory. An individual's occupations in a particular place are defined as efforts to make sense of the world he/she lives in. The traces and discourses left on the space and objects during this effort form the cultural memory of the city. Including sections from the lives of street vendors in Bayburt, this study also aims to contribute to the cultural memory of the city.

Keywords: Urban Memory, Culture, Bayburt, Street Vendor, Peddler.

i Bu makalenin araştırma ve yayın süreci "Araştırma ve Yayın Etiğine" uygun şekilde yürütülmüştür.

Giriş

Kent, yapılar yığımindan öte birbiriyle ilişki içerisinde olan bir işlevler kompleksidir. Toplumsal ve kültürel yapıda var olan, sürekli bir hareketlilik içeren kenti herkes ve her şey besler. Kent kimliği için fiziki çevre önemlidir. Fiziki çevreye anlam veren, onları toplumsal ve kültürel bir olgu haline getiren insandır; toplumdur, hayattır. (Alver, 2012: 16-22)

TDK hafızayı ya da belleği, öğrenilmiş ya da yaşanmış konuları, bunların geçmişle ilgisini bilinçli olarak zihinde saklama gücü olarak tanımlamaktadır (Güncel Sözlük). Belleğin bireyin içinde bulunduğu sosyal ve fiziksel çevreden bağımsız olarak tanımı yapılamamaktadır. Bellek toplumsal ve kolektif bir üretilerdir. Kolektiflik olgusundaki toplum kavramı, insanların kolektif birlikteliğini ve geçmişini anlatmaktadır. Belleğin kolektif olduğu öngörüsü, bireyin mekân ile etkileşimleri, kent belleği kavramını gündeme getirmiştir. Bu anlayışa göre kente dair her şey belleğin içinde barındırılmakta, kentte yer alan her bir mekân sosyal ilişkiler aracılığı ile kent belleğinin bir parçası haline gelmektedir. Kent belleği mekân, zaman, anı ve kimlik birlikteliğinden oluşmaktadır (Kısakürek, & Bayazit, 2021).

Sokak satıcısı, seyyar satıcı ya da gezici esnaf diye tarif edilen sınıf, kentlerde ticaretin renkli birer unsuru olarak her zaman varlıklarını sürdürmüştür. Seyyar satıcı, “Belli bir satış yerinde çalışmayan, tüketicinin bulunduğu yere giderek malını satışa sunan kimse” olarak tanımlanır (Güncel Sözlük). Kökleri çok eskilere giden seyyar satıcılıkla ilgili bilgilere Anadolu’da 17. yüzyılda rastlanmıştır. Osmanlı Devleti, ahilik öğretilerinin egemenliğinde kurduğu loncalara kayıtlı esnafının dışında, gezici esnafı ile de dikkat çekmiştir. Osmanlı döneminin gezici esnafı renkli görüntüleri ve özellikle bağırışları ile mahallelerin ayrılmaz bir parçası olmuştur (And, 2006: 93).

Reşat Ekrem Koçu, İstanbul Ansiklopedisi’nde bu zümreye Cumhuriyet’in ilk yıllarına kadar ayak satıcısı da denildiğini belirtmektedir (Gürsoy, 2019: 36). Sokak satıcıları Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatında birçok romana, şiire konu olmakla beraber, kentleri anlatan kitap çalışmalarının birçoğunda da günlük hayatın birer parçası olarak görülmüş ve hoş anlatımlarla anılmışlardır. Ahmet Rasim’in “Eşkal-î Zaman”ı, Sadi Yaver Ataman’ın “Türk İstanbul”u, Osman Cemal Kaygılı’nın “Köşe Bucak İstanbul”u, Halide Edip Adıvar’ın “Akile Hanım Sokağı”, Salâh Bırsel’in “Ah Beyoğlu Vah Beyoğlu”su bu türden eserlere örnek olarak gösterilebilir.

Bayburt’la ilgili tarihi metinlerde sokak satıcıları

Türklerin Anadolu’ya adım attığı ilk yerlerden olan Bayburt zaman içerisinde birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Selçuklu, İlhanlı, Akkoyunlu hâkimiyetinde kalan Bayburt, Osmanlı Devleti döneminde sancak merkezi konumuna kadar yükselmiştir. Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk yıllarında Erzurum’a bağlı bir kaza iken, 1927 yılında Gümüşhane’ye

bağlanmıştır. Doğu Karadeniz Bölgesi ile Doğu Anadolu Bölgesi kesişme noktasında yer alan Bayburt, 21 Haziran 1989 tarihinde il olmuştur (Karakoyunlu, 1990: 14-15).

Tarihi İpek yolu üzerinde kurulu olduğu için geçmişte ticaretin yoğun olduğu dönemler gören Bayburt, 19. Yüzyılın sonlarına kadar da doğu-batı ticaretinin önemli duraklarından biri olmuştur. Doğu-batı ticareti Trabzon-Erzurum-Tebriz yolundan çekilince, Bayburt'un gelişmesi azalmış, ekonomik gelişmede daha çok tarım ve hayvancılığa bağlı olarak değişkenlik göstermiştir (Özger, 2008: 17).

Bayburt'taki ticari hayata yönelik ilk bilgiler Evliya Çelebi'nin Seyahatname adlı eserinde yer almaktadır. Tarihi İpek Yolu'nun bir parçası olan Bayburt'ta, 16. yüzyılda deve kervanları ile şehre gelen ticari mallar, sokaklarda kurulan pazarlarda satılmaktadır. Evliya Çelebi'ye göre, 16. yüzyılın ikinci yarısında Bayburt Kalesi eteklerindeki Kadızade ve Mehmed Çelebi cami civarında kurulan pazarda 5-10 bin kişi alışveriş yapmakta ve o dönemde şehirde 300 dükkân ile bir bedesten bulunmaktadır. Osmanlı Devleti bu satılan mallardan değerleri ölçüsünde vergi almaktadır (Miroğlu, 1975: 131).

19. yüzyıla gelindiğinde dışarıdan belirli bir süreliğine şehre gelip satış yapan sokak satıcıları şikâyet konusu olmaktadır. 1850 tarihinde düzenlenmiş belgeye göre, Bayburt esnafı köylere kadar giderek satış yapan tüccarlardan şikâyetçidir. Esnaf, bu satıcıları vergi vermemekle suçlamakta, kendilerinin vergi ödediklerinden ve bu yüzden mağdur olduklarından bahsetmektedir (Özger, 2008: 424-425).

Çalışmamızda Cumhuriyet döneminde Bayburt'taki sokak satıcıları ele alınmıştır. Çalışmanın verileri, bir dönem sokak satıcılığı yapmış ve halk arasında olumlu özellikleriyle, insani değerleriyle yâd edilen kişiler ve halen bu işi sürdürmekte olanlarla yüz yüze görüşmeler yapılarak elde edilmiştir. Bu kişilerden, ürünlerini satarken kullandıkları ifadeler, öğüt niteliğindeki sözler, şiirler ve fıkraya benzer anlatılar derlenmiştir. Kentin bir döneminin sosyo-ekonomik ve kültürel birikimini ortaya koyan bu anlatılar vasıtasıyla; sokak satıcılarını bu mesleğe yönlendiren sebeplere, onların toplum hayatındaki yerine ve yaşadıkları sıkıntılara da ışık tutulmaya çalışılmıştır. Bu çalışmaya konu olan sokak satıcıları kent hafızasında yer edinmiş, kimi yerel yazarların dikkatini çekmiş kişilerdir.

“Darçın! Gan yapar, mideyi gızdırur”

Bayburt sokak satıcılarına dair görüşmecilerden derlenen ilk bilgi, Cumhuriyet'in ilk yıllarına kadar uzanmaktadır. 1920 yılının yaz aylarında 14 yaşındaki Osman Durğut, aile bütçesine katkı sunmak amacıyla akrabalarının da önerisiyle sokaklarda çay satmaya başlar. (KK: 1).

Resim 1. Tarçın çayı satan Osman Durğut, oğulları Halil ve Halim Durğut ile Cumhuriyet Caddesi'nde (1940). Gazeteci Osman Okutmuş'un kişisel arşivinden.

Zahit Mahallesi sakinlerinden olan Osman Durğut, omuzuna yüklediği bakır kazanda yaz aylarında çay, kış aylarında tarçın çayı satardı. Kış aylarının habercisi niteliğindeki tarçın çayının her sabah gün doğmadan hazırlığına girer, çayı bakır kazanına doldurduktan sonra Bayburt sokaklarını arşınlardı (KK: 1). Bayburt sokakları zemheride, bu tarçın çayı satan kişinin sesi ile ısınırdı. “Gan yapar, mideyi gızdurur, mideye eyi gelür” bağırmasıyla sattığı ürünün hatırı sayılır alıcısı da vardı (KK: 2).

Gazeteci Osman Okutmuş, Bayburt Postası gazetesindeki köşesinde kaleme aldığı ve “O Bayburt çok ama çok güzeldi” ifadeleriyle tamamladığı yazısında 1945’in Bayburt’unu betimler. Okutmuş’un, “Tarçın çayı dağıtan Osman emminin sesi gelirdi taa uzaklardan” (Okutmuş: 1991) ifadeleri ile anlattığı çaycı Osman Durğut’un o yıllardaki müdavimlerinden biri de kentin Garnizon Komutanıdır. Her gün “Tarçın, kan yapar” diye bağırışlara alışkın olan zamanın albayı, bir gün sabah saatlerinde alışkın olduğu bu sesi duyamayınca merak eder, sorar soruşturur ve Osman Durğut’u yanına çağırır. “Daha niye tarçın çayı satmıyorsun?” diye sorduğunda, “Sermayem kalmadı.” cevabını alınca, sermayesini öğrenip çıkarıp cebinden parayı uzattıktan sonra, “Al bu parayı sermaye yap ve yine tarçın çayı sat, yine bağır” der (KK: 3).

Kentin “Çaycı Osman Emmi” diye tanıdığı bu ismin yanında, o gün bardakları yıkamakla görevli küçük bir çocuk vardır. 7 yaşındaki bu çocuk Osman Durğut’un oğlu Halil Durğut’tur.

1933 doğumlu Halil Durğut, bugün 90 yaşındadır ve sokaklardaki mesaisine devam etmektedir (KK: 1).

Halil Durğut, 1940 yılının kış aylarına uzanan hatıraları arasında babasının en çok disiplinini hatırlamaktadır. Saat Kule çevresi ana mekân olmak kaydıyla babası ile sokak sokak dolaşarak çay sattığını anlatan Halil Durğut, müşteriden gelen bardağın önce kaynar suya girdiğini, sonra yıkandığını; zamanın sarı şeker tabaklarının ise her kullanımda yıkanmadan, silinmeden yerine konulmasının imkânsız bir şey olduğunu anımsamaktadır (KK: 1).

Osman Durğut'a dair anlatılagelen bir anı vardır ki Bayburt'ta günümüzde de sık sık rastlanan bir erdemin köklerine uzanmaktadır. Yine çay sattığı bir gün Durğut'un gözüne kumaştan örülmüş fermuarlı bir el çantası ilişir. 2. Dünya Savaşı'nın kıtlık günlerinde bulunduğu bu el çantasının içinden 40 tanesi binlik, gerisi beşbirlik olmak kaydıyla 96 adet altın çıkar. Osman Durğut, hemen Tellal Yakup'u bulur ve altın bulduğunu söyleyip, bunu duyurmasını ister. Tellal Yakup o gün sokak sokak "Ey ahali! Altın kaybeden Çaycı Osman'a uğrasın" diye bağırır. Bir zaman sonra biri çıkıp gelir. Osman Durğut adamla görüşür, altınların onun olduğuna ikna olunca emaneti sahibine teslim eder (KK: 1). Çaycı Osman'ın yanına gelen bu kişi ise sonraki yıllarda anılacağı ismiyle Sarraf Veysel Efendi (Veysel Kutur)'dur. Veysel Efendi, piyasadan altın toplamakta, gidip büyükşehirlerde altınları bozdurup, gelip insanlara paralarını teslim etmektedir. Kendisi de bu işten "ayak parası" diye adlandırılan küçük bir ücret almaktadır. Artık hayatının karardığını düşündüğü bir anda kulaklarında çınlayan Tellal Yakup'un sesi ile dünyaya yeniden gelen Veysel Efendi, gözü yaşlı bir şekilde, hayatını kurtaran Osman Durğut'a dua etmiştir. Zira o gün bulunan altının bedeli Bayburt'ta dükkân satın alacak kadardır (KK: 1).

Günümüzde Anadolu'nun küçük şehirlerinde halen devam ettirilen ve bir nevi modern tellallık olarak da nitelendirilebilecek olan belediye anons sistemi Bayburt'ta işlevini sürdürmektedir. Vefat bildirimleri, önemli günlerde yapılması gereken duyurular için kullanılan belediye hoparlörünün bir işlevi de kaybedilen/bulunan eşyalarla ilgili duyuruların yapılmasıdır. Bayburt'ta birçok kez bu sayede bulunmuş olan ve sahibine ulaştırılan ziynet eşyalarını konu alan haberler yerel ve ulusal yayın yapan gazetelerde yer almaktadır ([URL: 2](#)).

Resim 2. Halil Durğut Unutulmaz Caddesi'ndeki satış yaptığı noktada. Görüşme esnasında çekilmiştir.

Sokaklarda 83 yıl: Halil Durğut

Çaycı Osman Durğut 1966 yılında 60 yaşında hayatını kaybeder. Oğlu Halil Durğut ise bu yıl sokaklardaki 83. yılını geride bırakmıştır. “Saathane Meydanı benim vatanımdı” diyen Halil Durğut, şimdilerde ilerleyen yaşının da etkisiyle Cumhuriyet Caddesi'nden daha gürültüsüz olan Unutulmaz Cadde'de işini sürdürmektedir. Bisiklet tekerinin üzerine monte edilmiş tahta yüzeyden oluşan ve şehirde dört tekerli minibüs ya da el arabası diye adlandırılan aracının üzerinde Trabzon'un Sürmene ilçesinden getirttiği tahta kaşıkları, sandalyeleri, oyuncakları satmaktadır.

Halil Durğut, 1940 yılında 7 yaşında babasının yanında çay satmaya başlar ama bu mesleği bir türlü sevemez. Sonunda babasını ikna eder, başaramadığı takdirde yanına döneceğine ve çaycılıktan başka bir işle uğraşmayacağına söz vererek yanından ayrılır. Babasından koptuğu ilk gün bir akrabalarından 50 deste soğan alır. Ev ev dolaşarak bir deste soğanı iki adet yumurta ile değiştirir. Böylelikle 100 yumurtası olur. 100 yumurtayı evlerinin önünde yaktığı ateş üzerine yerleştirdiği tenekede haşlar. Her evin tavuk beslediği 1940 yılında pişmiş yumurta ilk kez çarşıda satılacaktır. Yumurtaları yüklenerek Saat Kule meydanına gelen Halil Durğut'u en

çok babası garipsen. “Bişmiş yumurta” diye bağırarak oğlunun çevresine müşteriler sokuldukça mimik hareketleri ile şaşkınlığını ifade eder, içten içe de oğluyla gurur duyar (KK: 1).

Halil Durgut, 75 yıl şehrin en işlek yeri Saat Kule Meydanı çevresinde birçok ürün satmıştır. Sokak satıcılığının yanında kış aylarına girilirken, tehlike arz eden işler de yapmıştır. Bayburt'ta kış aylarına girilirken bir ritüel haline gelen baca temizliğinin ise aranan isimlerinden biri olmuştur. Özellikle sobaların yanmasına başlayacağı son bir ay ev ev gezer, çatılara çıkar ve baca duman yolunu temizlemek için kilo vurmıştır¹ (KK: 4).

Her ne iş yaparsa yapsın fahiş fiyatlar talep etmezdi. Esnafın tüm işine de yardımcı olurdu. Yaz aylarında kalınca bir ceket, kış aylarında ise kalın bir parka giyinirdi. Başındaki bere ise yaz kış hiç çıkmazdı. Güven verirdi, çocuklarının rızkını kazanmaktan başka bir çaba gütmeydi (KK: 5).

Dondurmacılar, limonatacılar

Bayburt'ta dondurma teknolojinin gelişmemiş olduğu dönemlerde mecburen sokakta satılmaktaydı. Yaz aylarının aranan tadı dondurma için Bayburt Kalesi eteklerinde oluşturulan kar kuyuları vardı. Bu kar kuyularından ilkinin Bayburt'ta hatırlanan ilk dondurmacı Uzun Kurban Özeler açmıştı. 1910 doğumlu Faik Ataner, Uzun Kurban Özeler'in çırağı olarak bu mesleği öğrendi. Faik Ataner, kale eteklerinde iki kuyu daha açtı. Sonraki yıllarda kuyu sayısı beşe ulaştı. Faik Ataner, oğulları Şükrü, Fikret, Musa, Adem ve Yusuf Ataner ile 1980'li yıllara kadar sokaklarda dondurma sattı. Fikret Ataner 22 yıl sokaklarda dondurma sattığını söylemektedir (KK: 6).

Şehirde dondurmacılığı ile nam yapan isimlerden biri de Hacı Salih Demir'di. “Dondurmacı Hacı” diye tanınan Salih Demir, limonata da satardı. Yazın dondurma satabilmenin kıştan çekilen belirli zahmetleri vardı. Kışın Bayburt Kalesi'nden karları yuvarlaya yuvarlaya kalenin sol kısmındaki kar kuyularına indirir, orada muhafaza ederdi. Kuyu tamamen dolduktan sonra üzerine temiz bir naylon sererek çığner, sıkılmış dev bir kartopu haline getirirdi. Sonrasında kar erimesin diye önce naylonu serer, üzerini ot ve samanla kapatır, son olarak kalınca bir örtü ile etrafını sarardı. Yaz gelince Salih Demir, o yer yer buzlaşmış kardan dört tekerlekli el minibüsüne yükleyip, evine götürür, buradan da satışa çıkacağı zaman dondurma arabasına koyar, içine evde hazırladığı dondurma kutularını yerleştirirdi (KK: 7).

Dondurmacı Hacı Salih Demir'in limonatası da dondurması kadar özeldi. Önce tencerede şerbet yapar, içine limonu rendeler ve bu şerbet ile limon dilimlerinin donmasını sağlar, buz

¹ Baca duman yolunun temizliği için terazilerde kullanılan 5 kiloluk demir kütle kullanılmaktadır. Çevresine bez sarılan bu kütle başında bulunan küçük yuvarlak kısmından bir ipe bağlanmakta ve baca duman yoluna doğru sarkıtılmak suretiyle temizlik yapılmaktadır. Her kış öncesi yapılan bu iş, yörede 'kilo vurmak' deyimiyle açıklanmaktadır.

parçaları haline getirir, yaptığı limonatanın içine atardı. İçine atılan buz taneleri dahi limondan oluşan içecek özel bir lezzete ulaşırdı (KK: 7).

Hacı Salih Demir'in tek bir eksiği vardı ki bağırmayı yaşlı olduğu için kendisine yakıştırmaz, bunun için yanına çıraklar alırdı. Bir keresinde aldığı çıraklar, “Limonata, dondurma buz gibi” bağirtisinin ardına bir cümle daha eklemiş ve bu durum işten atılmalarına sebep olmuştu. Şöyle ki çırakların “Limonata, dondurma buz gibi/ Karı geçti karpuz gibi” sözlerinin ardından Salih Demir, “namussuz it oğlu itler” bağirtisiyle çırakları kovmuş ve bir daha da yanına çırak almamıştı. Hacı Salih Demir, 1980’li yıllarda Bayburt sokaklarına veda eden isimler arasında yer almaktadır (KK: 8).

Şehirdeki bir diğer limonata, dondurma satıcılığı ile ün yapan aile Karakuş ailesidir. 1912 yılında Balkanlardan Anadolu’ya gelerek, önce İstanbul’a, oradan Anadolu’nun içlerine ve en son Bayburt’a kadar uzanan ailenin 1925 yılı doğumlu çocuğu Nevzat Karakuş, babasından öğrendiği horoz şekeri imalatını da 1980’li yıllara kadar sürdürmüştür. Evinde ürettiği horoz şekerlerini mahalle mahalle dolaşarak satmıştır (KK: 9).

Resim 3. Cevdet Karakuş, dondurma arabasıyla Cumhuriyet Caddesi'ndeki dönemin karakol binasının önünde (1945). İbrahim Karakuş arşivinden, fotoğrafa onun izni ile çalışmada yer verilmiştir.

Kardeşi Cevdet Karakuş'la uzun yıllar sokaklarda dondurma ve limonata satıcılığı yapan Nevzat Karakuş, kardeşinin sonraki yıllarda fotoğrafçılık mesleğinde karar kılmasının ardından, sokaklardaki mesaisini tek başına uzun yıllar sürdürdü (KK: 9).

Nevzat Karakuş ince ve oldukça uzun boylu bir kişiydi. Tahta arabasının altında bulunan dört tekerlekte de lastik bulunmazdı. Demir aksam üzerine yürüdüğü için kağrı gıcirtısını anımsatan sesler eşliğinde yamuk yumuk ilerleyen arabasını arada durdurur, dirsekleri ile olanca gücüyle arabasına yüklenerek etrafı izlerdi. Daha çok Bayburt Ortaokulu'nun arkasını, Pönserek deresinin kıyısını mesken tutardı (KK: 10).

Çocukların en çok ilgisini çeken satıcılardan biri olan Nevzat Karakuş'tan çok kez limonata aldığı anlatılan görüşmecisi, Karakuş'un limonata satışı esnasında sergilediklerini "büyüleyen hareketler" olarak nitelendirmektedir.

İki litrelik bir şişe, şişenin üstünü örten demir aksamı var. Demir aksam bakır çubuğa bağlı. Şişenin altı bir musluk büyüklüğünde delik. Şişeyi limonata dolu kazana daldırıyor ve geri çekerken, bakır çubuğun ucunu başparmağı ile kapatıyor. Diğer eline bir bardak alıyor ve başparmağı ile biz çocukları büyüleyen hareketlerine başlıyordu. Parmağını kaldırdıkça, bardak şırl şırl sesler eşliğinde limonata ile doluyordu. Bardak dolunca başparmağı bakır çubuğun ağzına yöneliyor ve bastırınca akıntı duruyordu (KK: 15).

Dondurmacılar, henüz buzdolabının bulunmadığı 1960'lı yılların Bayburt'unda sağlık açısından hayati önem taşıyan bir iyiliğe imza atmaktaydılar. Onlar için en önemli unsur olan kar, yaz aylarında beyin kanaması şüphesi ile hastaneye kaldırılan hastalar için talep edilmekteydi. Böyle bir talep karşısında gece yarısı da olsa kar kuyusuna taştan yapılmış merdivenden inerek, kar kesip hasta yakınları ile hastaneye göndermekteydiler. Böylelikle birçok hastanın iyileşmesine vesile oldukları anlatılmaktadır (KK: 6).

"Koruğun malları bunlar"

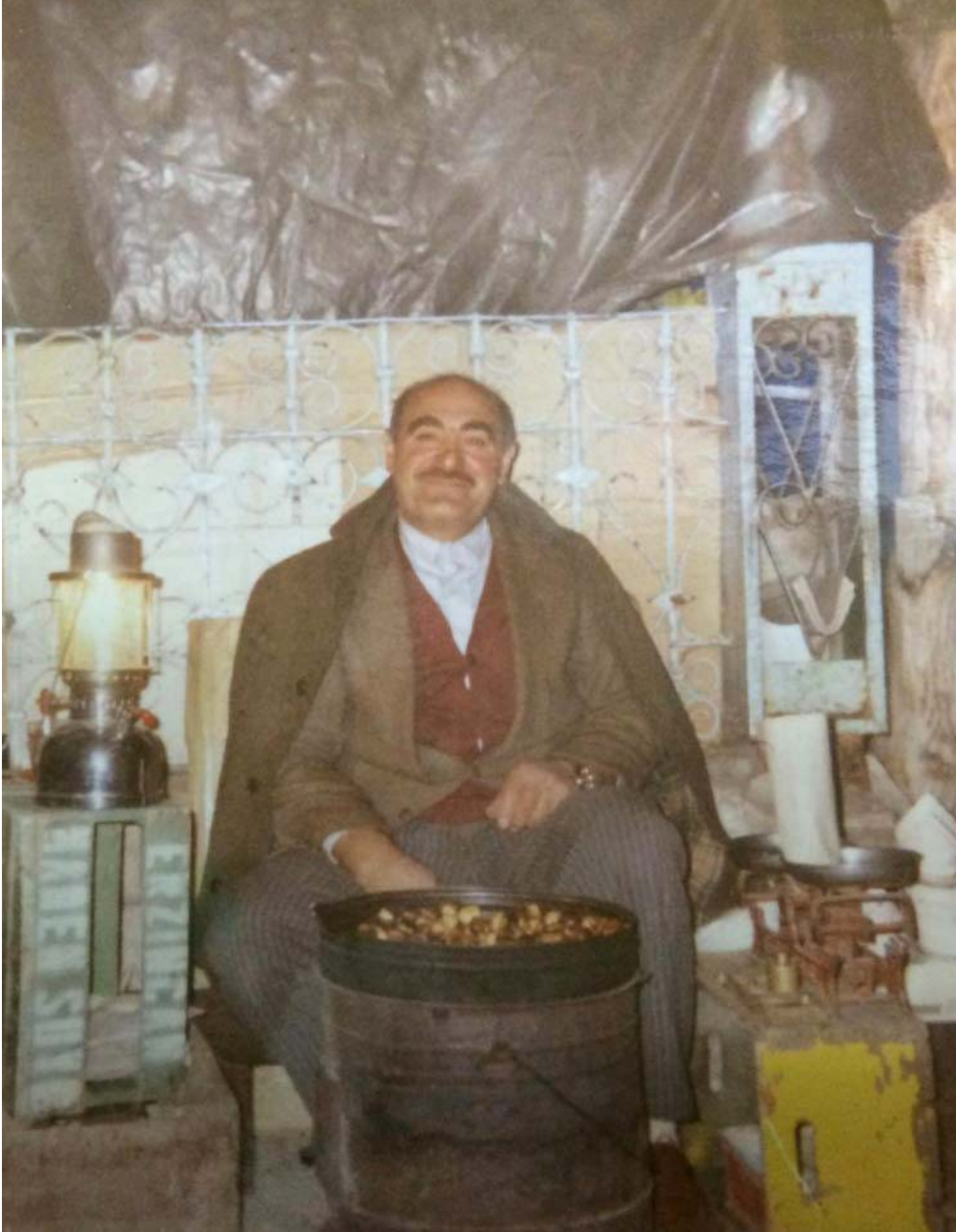
Günümüzde imara açıldığı için yok olan Koruk'ta, üretilen sebzeler için geçmişte pazarlar kurulmaktadır. Lahanası, fasulyesi ve havucu değerli olan, Çoruh kıyılarında yetişen bu ürünleri satanlar arasında Türkiye Cumhuriyeti 53. Hükümet'te İçişleri Bakanlığı yapan Ülkü Gökalp Güney de vardır. Ahmet Aker'in verdiği bilgiye göre, Belediye Başkanlığı yapmış olan Müftü Fahreddin Kumbasar ile öğretmen Kemal Güney çocukları için bir sergi açmış, Ülkü Gökalp Güney ile Aydoğan Kumbasar "Koruğun malları bunlar" bağırıışları ile 1940'lı yıllarda satış yapmışlardır (Aker, 2010: 59).

Yazıyor!

21 Şubat 1953 Cumartesi günü kenti gazeteli yapan Bayburt Postası gazetesinin ilk sayısı ücretsiz olarak halka dağıtılmış, sonrasında gazete pazartesi ve perşembe günleri olmak kaydıyla haftanın iki günü yayın hayatını sürdürmüştür. 1944 yılı doğumlu Ahmet Dağlar, o gün gazetenin yayınlandığı Hoca Ali Efendi Matbaası'nın en küçük çalışanı olarak, gazete satışı ile ilgilenmektedir (URL: 3). Dağlar'ın şehre yeni bir heyecan getiren "Yazıyor!" nidalı bağırıışları bugün halen hatırlanmaktadır (KK: 2).

Kışın habercisi Kestane

Kış aylarının habercisi kestane Bayburt'ta 1965 yılından itibaren düzenli olarak satılmaya başlamıştır. Kestaneyi bugün Bayburt'ta bir kültür haline getirenler Üzengili köyünden Aktürk, Çakmak ve Sancar aileleri olarak bilinmektedir.

Resim 4. Abdullah Sancar 40 yıl boyunca kestane sattığı Yakutiye Cami önünde (1988). Metin Sancar arşivinden, fotoğrafa onun izni ile çalışmada yer verilmiştir.

1938 doğumlu Niyazi Çakmak, köylüsü ve akranı Abdullah Sancar ile 1965 yılında başladığı kestane ticareti ortaklığını tam 40 sene sürdürdü. 1965 yılında kent merkezine

yerleşen ortaklar kent merkezinin en işlek noktası Yakutiye Cami önünde kestane sattılar. Abdullah Sancar 1992 yılında hayatını kaybetti. Niyazi Çakmak ortağının ölümünün ardından 4 yıl daha bu işi sürdürdü ve 1996 yılında hayatını kaybetti. Niyazi Çakmak'ın bıraktığı yerden işi oğlu Ömer Çakmak sürdürmektedir.

Eski ismi Aşkınas olan Üzengili köyünde doğdum. Bayburt'un gurbetçisi en çok olan köylerinden birisidir. 1940'lı yıllarda Hacı Harun Aktürk isimli büyüğümüz gurbette kestane komisyonculuğu yapmaya başlamıştı. Eylül ayında gurbete çıkar, ocak ayının ortalarında Bayburt'a geri dönerdi. Zamanla işi büyütüp işçi çalıştıracak konuma geldiğinde köyün gençlerini kestane işine götürür, kışın 3 ay çalışmalarını sağlardı. Babam Niyazi Çakmak da kestane işine gidenler arasındaydı. Babam bu işi öğrendikten sonra 1965 yılında Bayburt merkeze taşındık. Yazın yine köydeki arazisini ekip biçer, kışın ise Yakutiye Cami önünde kestane satardı (KK: 26).

Türkiye'de kestanesi ile ünlü Sinop'un Erfelek ilçesinden temin ettikleri kestaneyi yarım asrı aşkın zamandır Bayburt'ta sattıklarını anlatan Ömer Çakmak, haftada iki gün pazarı da kurulan Erfelek kestanesinin "Karadeniz'in Kuzu Kestanesi" olarak tarif edildiğini, diğer yörelerde yetişen kestanelere oranla kabuğunun çok ince olduğunu belirtmektedir (KK: 12).

Bayburt'ta ekim ayında kurduğu tezgâhı ile ocak ayının başlarına kadar kestane sattığını, babasının vefatından sonra gurbete çıkmadığını aktaran Ömer Çakmak'ın gurbetten dönüşlerini ise oğlu Hamit Çakmak şu şekilde anlatmaktadır:

Babam Ömer Çakmak'ın kestane macerası uzundur. 20 yıl Şanlıurfa'ya kestane satmaya gitti. Büyük Urfa Oteli'nin önünde satardı. Halen bir arabası Büyük Urfa Oteli'nde durur. Her yıl gittiği için malzemesini orada bırakmış. Dedem vefat ettikten sonra babam gitmedi. Böyle olunca malzemeleri de orada kaldı. Oradaki dostları çok üzüldüler. Telefon açar, 'Kazanın ve terazin tavanda asılı, gel al' derlerdi. Bizim evde ilk bilinen şehir Urfa idi. Babam gurbetten dönünce hediye sandığı açılırdı. Bizlere elbiseler, babaanneme ve anneme hediyeler getirirdi. Babamın Urfa'da edindiği çevre halen yolu düştükçe Bayburt'a uğrar misafirimiz olurlar. Babam halen Yakutiye Cami önünde eski usullerle kestane satar. Dijital terazi kullanmaz. Kaç gram fazla gelirse gelsin, kese kağıdını katlar müşteriye verir. Kışın yanlarında gazocağı yanardı. Sonradan bu gazocakları 'Löküs'e döndü. Mangal kömürü ile kestaneyi pişirirlerdi (KK: 12).

Ömer Çakmak kestane satıcılığının yanı sıra dondurma üreticiliği ile de tanınmaktadır. 1972 yılında babası ile kurdukları köylerinin eski ismini çağrıştıran "Aşkın Aslı" dondurmaları, bugün bir markaya dönüşmüş durumdadır (URL: 4). 66 yaşındaki Ömer Çakmak halen kış aylarında kestane, yaz aylarında dondurma satmaktadır.

Resim 4. Ömer Çakmak, kestane sattığı Yakutiye Cami önünde (2022). Hamit Çakmak arşivinden, fotoğrafa onun izni ile çalışmada yer verilmiştir.

“Babanın baluqları, Çoruh kuzusu bunlar!”

1980’li yıllarda başlayıp, 1990’lı yılların sonuna kadar Bayburt sokaklarının en renkli simalarından biri de Çoruh’tan tor aracılığı ile tutulan balıkları dört tekerlerli el arabası üzerine sererek satan Hilmi Kocaağa’dır. Halkın “Hilmi Baba” diye hitap ettiği Hilmi Kocaağa’nın iki ayağı da aksardı. Bu yüzden iki eliyle dizlerine yakın bir bölgeden destek alamadan

yürüyemezdi. El arabasıyla da karşılıklı bir yardımlaşma içerisine girer, iterek yürüttüğü arabasına yaslanarak ayakta kalmayı başarırdı (KK: 10).

Orta yaşlarda iken Akbulut köyündeki arazisini satarak şehre yerleşen Hilmi Kocaağa, sakatlığın da verdiği eksiklikle bir zanaat sahibi olamamış ve balık satmayı kendine iş edinmiştir. Torcuların gece çıktıkları Çoruh kıyılarındaki zahmetli uğraşları sabahın ilk ışıkları ile son bulur, balıklar Hilmi Kocaağa'ya teslim edilirdi. Hilmi Kocaağa, dört tekerlekli minibüsünün yüzeyine balıklarını serdikten sonra “Babanın Baluhları”, “Yeni çıktı Coruh'tan, canlı canlı! Baba Torik!”, “Coruh kuzusu bunlar” nidalarıyla satardı. Hilmi Kocaağa, bugün sayıları iyice azalan sokak çeşmelerinden elindeki bidonuna su doldurur, balıkları ıslatırdı. Her balık alan kişi mutlaka kendisine şaka yollu takılırdı (KK: 11).

Günün birinde Gümüşhane'ye günü birlik giden bir pikabı fırsat bilerek balıkları ve el arabasını araca yükleyip, Gümüşhane'de balık satmaya gitmişti. Gümüşhane'de kendisine seçtiği bir köşede 'Babanın Baluhları' diye bağırarak balıkları satarken, kentin bıçkınlarından birinin, 'Gümüşhane'de benden başka baba mı var ulan!' diye saldırması sonrası Gümüşhane macerası erken noktalanmıştı. O gün hatırı sayılır bir dayak yemekten paçayı zor kurtardığı söylenirdi (KK: 10).

Hilmi Kocaağa artık yürüyemediği ve elektrikli araca mahkûm olduğu ömrünün son zamanlarında çorap satarak geçinimini sağlamaktaydı.

“Kaynıyor buğlu buğlu, kaynıyor oynuyor!”

Sarı kırmızı üç tekerlekli arabasıyla Bayburt sokaklarının aşına yüzlerinden biri de Nadim Kurt'tu. Çocukların “Mısırcı Dayı” diye hitap ettiği Nadim Kurt orta yaşlarda Koçbayır (Pöрге) köyünden Bayburt'a gelmişti. Bayburt'ta akranları arasındaki ismi ise Pörgeli Nadim'di (KK: 12).

Bir odun sobası, kenarında 1,5 metre kadar uzanan ve sürekli tüten borusu, içerleri mısır dolu kaynayan iki su kazanı gibi aksamaları bulunan aracı ile Bayburt Kalesi eteklerindeki evinden aşağı doğru inerken bağırıma başlar, bu güçlü ses çarşıya yayılırdı (KK: 12).

Mısırcı Nadim, ürünlerini satarken 'Kaynıyor buğlu buğlu' diye bağırır, çoğunlukla çocuk olan müşterilerden biri yanına yaklaştığında, eline aldığı büyükçe maşası ile kaynar kazandan bir mısır çeker, mısırı pozasına yerleştirir, üzerine tuz serper ve müşterisine uzatır. Kazanı açtığında ise, içindekileri resmeder gibi 'kaynıyor oynuyor' diye bağırırdı. Yaz kış başından çıkarmadığı yeşil bir fesi ve aynı renklerdeki yeleği, soba borusundan sıçrayan ateş parçalarından yanık izleri taşırdı (KK: 12).

Mısırcı Nadim Kurt'un kardeşi Hüseyin Kurt da aynı mesleği Gümüşhane'de sürdürmüştür. Abisi ile aynı kentte aynı işi yapmayı doğru bulmayan Hüseyin Kurt (KK: 12), Gümüşhane'de 40 yıl boyunca yazları mısır, kışları kestane satarak hayatını sürdürdü, üç çocuk büyüttü. Gümüşhane'de “Bayburtlu Hüseyin” diye tanınan Hüseyin Kurt, vefat ettiği 2019 yılına kadar Gümüşhane sokaklarındaki mesaisine devam etti (URL: 5).

Çorapçılar: Kor İlham ve Şefik Hoca

Bayburt kent hafızasında İlham Deyer ve Şefik Köklü çorap satan simalar olarak tanınırlardı. İlham Deyer gençlik dönemlerinde Ramazan aylarında atılan iftar topunu

ateşlemekle görevlidir. Bir tarafı ezilmiş çelikten boruyu, ezilmiş kısmından kalın bir tahtaya çakardı. Borunun ön tarafına belirlediği barut miktarını koyar, üzerine çaput koyar ve ağaçtan tıpa yapardı. Tıpayı yerleştirir ve hava almayacak şekilde monte ederdi. İftar vaktine yakın Uzungazi mahallesinden Şehit Osman dağına çıkar, Ulu Cami'nin müezzini Veli Kodan hoca ile işaretleşirdi. İlham Deyer topu ateşleyince, müezzin Veli Kodan Ulu Camii minaresinden ezan okumaya başlardı. İşte böylesine bir gün topun mekanizması aksadı, barut geri tepti, gözünün birini kaybetti (KK:13). O günden sonra Bayburt'ta "Kor İlham" diye hitap edilen İlham Deyer, çorap satarak geçimini sağladı.

Sokakların sessiz satıcısı olarak isimlendirilen İlham Deyer, arada ceket, pantolon sattığı da olurdu. Kısa boylu, gözünün birinin sadece akı görünen İlham Deyer'in, yılbaşına sayılı günler kala giyindiği Milli Piyango şapkası ile İş Bankası önünde bilet sattığı görüntüler de hafızalarda korunmaktadır. Kahverengi-beyaz karışımı renklerdeki tüylü köpeği "Fındık" yanından hiç ayrılmazdı. Halkın en çok takıldığı, kızdırdığı sokak satıcısı olan İlham Deyer, tane işi sigara satışı da yapmaktaydı. Uzungazi Mahallesi'nde yalnız yaşadığı evinde ölünceye kadar sokaklardaki mesaisini sürdürdü (KK: 14).

Kentin bir başka çorap satan ismi Şefik Köklü'ydü. Antalya'da öğretmenlik eğitimi için gittiği yıllarda psikolojik bir rahatsızlık geçirdi ve Bayburt'a geri döndü. O günden itibaren kendisine öğretmen süsü verir, her gün Bayburt Öğretmenevi'ne uğrardı. Varlıklı bir ailenin mensubu olmasına rağmen en yakınlarından dahi para almaz, çorap satarak harçlığını çıkarırdı (KK: 10).

Sürekli takım elbiseli ve şık giyimi ile hatırlanan Şefik Köklü'nün bir özelliği de hazır cevap oluşuydu. Bir gün evinin suyu donunca evine suyu götürür. Hanefi Sarıkaya isimli sucunun yanında İbrahim Pekmezci de vardır. Hanefi Sarıkaya su ile uğraşırken, İbrahim Pekmezci'nin dikkatini duvarlardaki tarihi fotoğraflar çeker. Odanın ortasındaki sallanan ahşap sandalyeye kurularak duvarlardaki fotoğrafları inceleyen Pekmezci'yi gören Şefik Köklü, bu duruma sert bir şekilde müdahale eder. "Hemen çık dışarı" tepkisi ile karşılaştığı Şefik Köklü'ye durumu kurtarmak için "Ben de Beden Eğitimi Öğretmenliğini bitirdim, atamamı bekliyorum hocam" diye seslenen Pekmezci'ye cevaben, "Sen daha hedefini belirleyememişsin. Hanefi'nin yanında su açıyorsun" der (KK: 14).

"Şerif" marka çoraplar satar ve satış yaptığı markanın öneminden de vatandaşlara bahsederdi. Şefik Köklü, öğretmenliği dünyanın en yüce mesleği sayar ve kolay kolay kimseye de bu mesleği yakıştırmazdı (KK: 10).

İlham Deyer ve Şefik Köklü'nün Bayburt sokaklarındaki halleri Ertuğrul Haşlak isimli şairin bir dördlüğünde yer almaktadır.

Kor İlham çorap satar

Şefik Beye hava atar

Çok inceden nükte yapar

Düşünceye salar bizi (KK: 15)

Çerçi ya da “Dayıcı”

Türkiye’de köyden kente ulaşımın çok zor olduğu dönemlerden kalma kadim meslek çerçilik Bayburt’ta çok yakın bir zamana kadar tek bir isimle temsil edilirdi. Beşpınar köyü sakinlerinden Zeki Yıldırım, 1967 yılında bir at arabası satın alarak, pazar kurulmayan ve bakkalı olmayan köylere satış yapmak için giderdi. 54 yıl köylerde “Yağız” adlı atı ile satış yapan Zeki Yıldırım, özellikle çocuklar tarafından büyük ilgiyle karşılanırdı (URL: 6).

Kaleardı Mahallesi’nden Behçet Baykal da uzun yıllar eşeğine yüklediği malzemeleri köy köy gezerek satan bir diğer isimdir. Akçakuzu, Almuşka, Dağtarla, Dövmekaya, Taht ve Yerlice köylerinde alışveriş işi daha çok Çerçi Behçet ile karşılanmaktaydı (KK: 16).

Bizim köyümüz Danişment Bayburt’a en yakın köylerden biri olmasına rağmen benim çocukluğumda köyümüze çerçiler çok gelirdi. Çerçi, köyümüze gelince hemen paralarımızı cebimize koyar köy meydanının yolunu tutardık. Zaten Çerçi’yi ilk gören çocuk ‘Dayıcı geldi’ diye bağırmaya başlar, bu ses birden bütün köyü sarar, hemen ‘dayıcı’nın çevresini sarardık. Bizim köyde ‘Çerçi’ye ‘Dayıcı’ denirdi (KK: 17).

Kentin tek kadın sokak satıcısı: Bohçacı Hesna

Bayburt’ta kadın sokak satıcısı diye bilinen tek isim Hesna Gezici’dir. 1930 doğumlu Hesna Gezici, çocuk yaşlarda iken ailesi ile birlikte at üzerinde Kars’tan Bayburt’a göçlerini hatırlamaktadır. 1935 yılında yaşanan göçle ilgili ilk olarak Bayburt’un Rüştü köyüne geldiklerini, oradan Güllüce, Yelpınar, Balca köylerinde bir süre kaldıktan sonra en son Çatalçeşme köyünde ikamet ettiklerini, oradan da Bayburt merkezde Tuzcuzâde Mahallesi’ne yerleştiklerini anlatmaktadır (KK: 18).

Mesleğiyle birebir örtüşen soyadın sahibi Hesna Gezici, Bayburt merkeze yerleştikten sonra uzun yıllar eşi Rıfat Gezici ile birlikte köy köy gezerek çerçilik yaptıklarını, sonraki yıllarda ise Bayburt merkezde bohçacılık yaptığını belirtmektedir. 50 yıl bohçası ile mahalle mahalle gezerek, çağ, şiş, oya boncuğu, danteller, örgüler, elbise çeşitleri sattığını ve özellikle Şingâh Mahallesi’ndeki dostlarını unutmadığını anlatmaktadır:

Şingah Mahallesi sanki benim anamın babamın yurdu idi. Mahalleye yöneldiğimde yemek kokusu sokak aralarına taşardı. Saime’nin evde ‘Eşki Lahana’ kokusunu aldığımdayken uzaktan bağıırırdım. ‘Saime, karnım aç sofrayı kur.’ Evine girer, yemeğimi yer, sonra alışveriş işine bakardım. Siyah-beyaz renklerinde çar² örterdim. Ehram örtmeyi çok isterdim ama bohça sırtımda ehram örtmek ne mümkün. Şimdi o çarı yıkadım, ütiledim, sofraya bezi olarak kullanıyorum (KK: 18).

Bir alışveriş ilişkisinden uzak, aileden biri gibi Bayburt’taki evlerde karşılanan Hesna Gezici’ye dair hatıralar sıcaklığını korumaktadır.

Siyah-beyaz renklerinde çar örterdi. Bohçası da çarı ile aynı renktendi, iyice yaklaşmadan uzaktan bakıldığında kamburu olan bir kadını andırırdı. Çocuk yaşlarımdan itibaren evimize gelirdi. Eve girer girmez, ‘Hele bir ayran çalın da getirin, yandım’ derdi. Dört ucundan düğüm atılmış bohçasını odanın ortasına koyardı.

² Bayburt yöresinde özellikle köylerde kadınlar tarafından kullanılan bir çeşit üst giysisi. Düz bir kumaştan üretilmekte ve üzerinde çeşitli renklerden kare desenler bulunmaktadır.

Bizim gözümüz bohçadan başka bir şeye yönelmezdi. O annemle laflarken bir yandan da ayranını içerdi. Sonra bohçayı açar ürünlerini sergilerdi. Hatırimda kalanlar piko, nevresim takımı, fiskos örtükleri, elbiseler olurdu. Annem o gün bir şey almayacaksa 'param yok' derdi, o ise 'senden para isteyen mi var, al sonra verirsin diyerek' mutlaka bir şeyler satardı. Yine bir gün sarı renkli dantel örtüleri satmak için anneme 'al kızlarının çeyizine koyarsın' dedi. Annem de 'Hesna abla bir parça çocuklar, onlar büyüyene kadar belki de onların modası geçer' demişti. Anneme cevaben, 'Kız altının ne zaman değeri düşmüş ki bunun da düşsün. Bak altın sarısı işte' demiş ve ürünlerden satmıştı (KK: 19).

93 yaşındaki Hesna Gezici, günümüzde Tuzcuzâde Mahallesiindeki evinde kızı ve oğullarının desteğiyle hayatını sürdürmektedir.

Bağımsız Belediye Başkan Adayı Terlikçi Şaban

1956 Bayburt merkez doğumlu Şaban Ayan 40 yıla yakın bir zamandır mahallelerde terlik satmaktadır. Dört tekerlekli minibüs ile mahalle aralarını gün aşırı dolaşan Şaban Ayan kent halkı tarafından "Terlikçi Şaban" ismiyle anılmaktadır.

Askerlik dönüşü 1985 yılında annesi ve babasını aynı anda kaybedince kent pazarında terlik satmaya başladığını ve haftanın bir günü ile yetinemediği için aynı yıl mahallelere minibüsü ile terlik satmaya gittiğini anlatan Ayan, 1999, 2004 yıllarında yerel seçimlerde Bayburt Bağımsız Belediye Başkan adayı olduğunu belirtmektedir (KK: 27).

Kentteki tüm aileleri tanıdığını söyleyen Şaban Ayan, mahalle aralarını çok gezdiğini, Bayburt'ta yerel yönetimlerin verdiği hizmetlerin yetersiz olduğuna inandığı için Belediye Başkanlığına aday olduğunu, fakat her iki seçimde de başarısız olduğunu ifade etmektedir (KK: 27).

Halkın çok sevdiği Şaban Ayan'ın bir müzikal tını eşliğinde mahalle aralarındaki bağırışları unutulmamaktadır.

Terlikçi Şaban bana göre halkla çok içli dışlı olan bir sokak satıcısıdır. Belediye Başkan adaylığı sırasında Saat Kule Meydanında yaptığı konuşmada, göçe dikkat çekmiş, istihdam sağlamamız lazım demiş ve Makarna Fabrikası sözü vermişti. O gün yaptığı konuşmada değindiği konular, bugün ancak Bayburt Belediyesi'nin gündemine gelebilmiş ve belediye istihdama yönelik fabrikalar açmıştır. Terlikçi Şaban'ın bir başka özelliği var ki, terlikleri satarken bağırışlıdır. Müzisyen olsam mutlaka o melodinin bestesini yapar, geleceğe bırakırdım. 'Bay bayan terlikleri var, gezer terlikleri var, seçin alın kışlık terlikleri var. Gezer terlik, naylon terlik, bayan terlik, çocuklara terlik var, kışlıklar var, yazlıklar var. Yeni geldi bunlar, seçin alın, yeni geldi bunlar' gibi uzayıp giden bir bağırış her zaman hafızamdadır. Ne zaman mahallemize gelse yanına sokulur, bu melodisi kendine özgü bağırış keyifle dinlerim (KK: 25).

Zabıta ile kovalamaca oynayan bağcılar

Bayburt'ta bağcılar olarak tanınan ve yeşillik sebze üretip el arabalarında satan isimler de kentin unutulmaz sokak satıcıları arasında gösterilmektedir. Cumhuriyet'in ilk yıllarında Taht köyünden Bayburt'a gelerek Zahit Mahallesi'ne yerleşen Tekdemir ailesi köydeki çiftçiliğe dair öğretileri kentte de yapmaya çalışmışlar ve Bayburt'ta halen bu geleneği sürdürmektedirler. Yeşillik anlamında hemen her çeşit sebze üreten, en çok ata tohumundan ürettiği lahanaları meşhur olan Tacettin Tekdemir (URL: 7), sokaklardaki satışın hiçbir zaman aksamadığını, 1980

İhtilali'nde dahi zamanın Bayburt Kaymakamı Bülent Eğriboz'un Bayburt Saat Kulesi dibinde kendilerine satış için yer ayarladığını belirtmektedir (KK: 20).

Salih Tekdemir de sadece yazın üretip, sattıkları ürünlerden elde ettikleri gelir ile kış boyu geçindiklerine değinerek, yaz aylarında manav esnafının şikâyetleri dolayısıyla zabıta ile kovalamaca yaşadıklarını, tarihi süreç içerisinde belediye başkanlarının insafına dayalı olarak, kimi gizli saklı, kimi ulu orta ürünlerini sattıklarını ifade etmektedir (KK: 21).

Babam Nurettin Tekdemir 1930'lu yıllarda Taht köyünden Zahit mahallesine gelip yerleşmiş. Mesleği yok. Köyde ürettiği gibi burada da üretmeye devam etmiş. Bu arada ceviz, dut alır satardı. Fakat babam ticaretten anlamazdı. Merhametli biriydi. Aldığı paraya satardı, bazen borçlanırdı. Ben de 40 senedir caddelerdeyim. Manav şikâyet ediyor, zabıta yanaşıyor, 'çek arabanı şuradan, 10 dakika sonra görmeyeyim' diyor. Ne yapacağım, yeşillik beklerse çürür, mecbur bu malı bitireceğim. Bu sefer başka caddeye geçiyorum, zabıta yine yanımda bitiyor. Bu işler aslında çok çok bıktırdı bizi. Bizimle baş edemeyen esnaftan bazıları bu sefer kendisi de el minibüsüne sebze yükleyip satmaya başladılar. Hâlbuki bizim işimiz bu, yazın birkaç ay satıp, kışın da o kazandığımız para ile geçiniyoruz. Ama işte huzurlu bir yaz geçirdiğimi bilmem. Zabıta hep kâbusumuz olurdu! Bazen sattığımız ürünlerin parasından çok ceza verdik. Yerli manav istiyor ki, yok parasına ona verelim, o satsın. Vatandaş ise bizden memnun, çünkü manav pahalı. Fakat bazı belediye başkanlarının dönemlerinde hiçbir sorun yaşamadığımı da hatırlıyorum (KK: 21).

“Sulu limon, yatak limon! Al ey limonlardan al!”

1957 yılında Erenli (Duduzar) köyünde dünyaya gelen Hükmü Çalışkan, çocuk yaşta geçirdiği çiçek hastalığından gözleri görme yetisini büyük oranda yitirmiş, ancak yüzde 15-20 oranında görebiliyordu. Kente çok yakın olan köyünden 12 yaşlarında Bayburt'a gelen Hükmü Çalışkan, bu özründen dolayı da bir meslek edinememişti. Gün boyu limon satar, akşam olduğunda kente dört kilometre uzaklıktaki köyünün yolunu tutardı. Çocuk yaşlardan itibaren Bayburt sokaklarının bir parçası haline gelen Hükmü Çalışkan, kent halkı tarafından “Duduzarlı Hükmü”, “Limoncu Hükmü” diye tanınırdı. “Sulu limon, yatak limon! Al ey limonlardan al” nidaları ile limonlarını satan bu kişi, kent halkının çok sevdiği sokak satıcılarından biridir (KK: 22).

Limoncu Hükmü, sürekli ütüsüz ceket, pantolon giyer, gür siyah saçlarını limon sürerek tarardı. Yazlık sinemada filmler izler, Cüneyt Arkın'ın saç tipine özenirdi. O zaman briyantın gibi ürünler yok, çoğunlukla sattığı limonlardan birini saçlarına sıkar ve tarardı. Bir gün de zeytinyağı bulmuş, sürmüş yolda karşılaştım. Neredeyse yarım kilo zeytinyağı sürmüş. Yağlar başından aşağı akıyor. Eliyle perçemini düzelterek 'Nasıl olmuş gardaş' diye sordu. 'Fazla kaçırılmışsın' dedim ve o gün beraber hamama gittik. Arada bir türkü tutturduğu Bayburt sokaklarında bana göre sahipsizliğin en sembol isimlerinden biridir. Kendi kabına çekilmişlik onda çok çok hissediliyordu. Tuzcuzâde Mahallesi'nde askerlik şubesinin arkasında bir ev tutmuştu. Limon kasalarını yakarak ısırırdı. Mahalleli de sahip çıkardı. Sobasının üstünde yemek yapıp, yediğimiz günleri unutamam. Hükmü bu toplumun zenginliklerindendi. İlerleyen yıllarda evlenip iki çocuğu olduktan sonra eşinden boşanmış, bir dönem huzurevinde de kalmıştır. Halen yaz aylarında limon satmaktadır (KK: 14).

“Bi dostluk kaldı sayın abim”

1995 yılında Akçabaat Sebatspor-Bayburtspor maçı Trabzon'da oynanacaktı. Bayburt'tan otobüslerle taraftarlar maça uğurlandı. Dönüş yolunda otobüs takla attı. Cam kenarında oturan

kişilerden biri Köksal Kurt'tu. Yan yatan otobüsün kırılan camları yüzüne saplanmıştı. Yaralılar Trabzon'a ulaştırıldı, Köksal Kurt uzunca bir hastane süreci ile baş başa kaldı. Kazadan yüzündeki izler ve omuzundaki hasarlar ile kurtuldu. O gün 19 yaşında olan Köksal Kurt 9 ay sonra Tekirdağ Hayrabolu'ya vatani görevi için uğurlandı. Askerlik ortamına ayak uydurmakta zorlanan Köksal Kurt, Melez lakaplı bir komutandan hayli dayak yedi, diskolarda bekletildi, hayattan çok çok daha uzağa itildi. Askerliğini bitirip Bayburt'a geldiğinde psikolojik tedaviye mahkûm oldu. 25 senedir psikolojik tedavi almakta, 21 senedir de limon satmaktadır (KK: 24).

Parmaklarının ucuna basarak hafif tempolu yürüyor. Arada bir duruyor, tempolu seke seke yürüyüşünün de etkisiyle zayıf vücudunda durmakla durmamak arasında kayıtsız kalan pantolonunu çekiyor ve yoluna devam ediyor. İki ileri bir geri hızlı hızlı adımları eşliğinde, 'Bi dostluk kaldı sayın abim' nidalarıyla limon satıyor. 'Dost kaldı mı ki Köksal abi' diye soruyorum, 'Âşık Veysel'e uzanıyor, 'dost dost diye nicesine sarıldım' diye başlayarak türküyü söylüyor. Suçun neydi diyorum, 'seve seve askere gitmek.' Maçlarla aran nasıl diye soruyorum, 'hayatta işim olmaz' diye cevap veriyor. 46 yaşında, bekâr. Veysel Mahallesi'nde emekli aylığı ile hayatını sürdüren ailesine halen limon satarak destek çıkmaktadır (KK: 25).

İtirazın sokaklardaki tiz sesi: Simiiiiiiitt!

Bayburt'ta daha çok hiciv şiirleri ile tanınan şair Önder Eryılmaz da eğitim süresi boyunca sokaklarda simit satarak harçlığını çıkarmıştır. Gazi Üniversitesi Tarih Bölümü'nü bitirdikten sonra Giresun Üniversitesi'nde yüksek lisans eğitimine başlamıştır. Bayburt'ta halen ücretli öğretmenlik yapmaktadır. Dört yıl öncesine kadar, olanca tiz sesiyle ve bir hayli uzatarak "Simiiiiiiitt" diye bağırışlarıyla satış yapmaktaydı (KK: 25).

Kentte işe alımlarda gördüğü haksız uygulamaları eleştiren Eryılmaz, bir dönem simit satışından kazandığı para ile hiciv şiirlerini topladığı "Canavar" isimli kitabını bir kitabeviden 40 adet kadar bastırması ve şiirlerine ilham veren isimlere elden teslim etmiştir (URL: 8). Önder Eryılmaz'ın hayatı, sokak satıcılığı ve şiirleri toplumda yaşanan tüm haksızlıklara bir başkaldırı, bir protesto niteliğinde değerlendirilmektedir.

Garip mahlasıyla şiirler yazan Önder Eryılmaz, İşsizlik Destanı ve Bayburt'a Gazel adlı iki ayrı şiirinin birer dördlüğünde simit sattığı yıllara değinmektedir:

"Garip Önder kesme Hakk'tan ümidi

Geçirdiğin karanlık bir dem idi

Besmeleyle sen yine sat simidi

Bu diyarda ne iş yapsın gariban" (Eryılmaz, 2017: 55).

"Rıhtımda dolaşır simit satardım

Bir de simit diye nara atardım

Az mı Suçkan'da dana otardım

Dişlerimi sıkı sıkı büyüdüm" (Eryılmaz, 2015: 16).

Sonuç ve Değerlendirme

Bir mekân olmanın yanı sıra sosyo-psikolojik bir ortam olan kentte yaşamak, oranın tüm yönleri ile yüzleşmeyi gerektirmektedir (Alver, 2012: 18). Yabancılaşma ve yalnızlık ekseninde değerlendirilen kente sonradan yerleşen insanlar, oranın tüm olumlu ve olumsuz şartları ile yüzleşirken, ayakta kalabilmek için mücadele vermektedir.

Kökleri çok eskilere giden seyyar satıcılık, göç ile karakterize edilmektedir. Seyyar satıcılık, özellikle köyden kente gelen nüfusun, bu yeni mekâna uyum sağlamak ve değişen yaşam koşullarında ayakta kalabilmek için başvurduğu yollardan biri olarak görülmektedir. (Kılıç, 2010: 133).

Bayburt'ta da makalede yer verilen sokak satıcılarının önemli bir kısmı köyden kente göç eden kişilerden oluşmaktadır. Tarıma dayalı geleneksel öğretilerden koparak kente yerleşen bu kişilerin, sosyo-ekonomik yapıya ayak uydurmada sokak satıcılığını seçtiği görülmektedir. Bu tercihe yönelmelerine sebep olarak; kente olan yabancılık, bir meslek dalında yetişmeyişleri, kentte yer sahibi olmayışları gibi faktörler sıralanabilir.

Kent merkezinde doğup büyüyen sokak satıcılarının büyük bir çoğunluğunun da ya doğuştan uzuv eksikliği bulunan kişilerden, ya da kaza sonucu fiziksel-ruhsal engelli durumuna düşen bireylerden oluştuğu anlaşılmaktadır. Bu kişilerin de bir zanaat sahibi olamayacaklarından dolayı sokak satıcılığını tercih ettikleri söylenebilir. Sokak satıcıları kayıt dışı kazançtan, vergiden, işyeri kirasından muaf oldukları için kimi zaman yerleşik esnafın şikâyeti ile karşı karşıya kalsalar da bu durumdan üretim yapan sınırlı sayıdaki sokak satıcısı etkilenmektedir.

Çalışmada yer verilen sokak satıcılarının tamamının kentte güven veren kişiler oldukları söylenebilir. Zamanın Garnizon Komutanı ile tarçın çayı satan Osman Durğut arasındaki diyalog bu durumu özetleyen örneklerden biridir. Kent halkının, çocuklarını onlardan alışveriş etmelerine izin vermesi de bu güveni ortaya koyan başka bir veridir. Mahallelere kadar giden kadın sokak satıcısı ise evlerde bir alışveriş ilişkisinden uzak, aileden biri gibi karşılanmaktadır.

Sokak satıcıları “kestane” örneğinde olduğu gibi bazı yiyeceklerin kentte yaygınlaşmasına ve bu kültürün oluşumuna katkı sunmuş, “dondurmacılar” örneğinden hareketle de sağlık alanında toplumun aksayan yanlarına çare olmaya çalışmışlardır. Hayatı öğrendikleri yer olan sokaktan başlayarak, kentle zamanla sıkı bağlar kuran sokak satıcıları arasından kenti yönetmek isteği olan da çıkabilmekte, kent hayatında yaşanan haksızlıklara itiraz eden kişiler de çıkabilmektedir.

Bunun yanı sıra sokak satıcıları kentle olan ilişkileri bağlamında kimi zaman düşündüren ve iyi olana yönlendiren, kimi zaman tebessüm ettiren anlatımlarla akıllarda yer etmişlerdir.

Sokak satıcıları günümüz kentlerinin unsurlarından birini oluşturur. Bayburt'ta toplumsal kültürün ve sosyalleşmenin oluşmasında etkileri olan sokak satıcıları, kentin kimliğini kazanma sürecine katkılar sunmuş ve kent kültür dokusunun bir parçası haline gelmişlerdir.

Kaynakça

- Aker, A. (2010). *Hicrani Anlayan Şehir*, Bayburt: Özer Ofset Matbaacılık
- Alver, K. (2012). *Kent Sosyolojisi*, Ankara: Hece Yayınları
- Eryılmaz, Ö. (2015). *Çoruh Sus Bugün*, Bayburt: Yağız Yayınları
- Eryılmaz, Ö. (2017). *Canavar*, Bayburt: Purut Kitabevi
- Karakoyunlu, S. (1990). *Bayburt Tarihi*, Ankara: Kültür Ofset
- Kılıç, T. (2010). “Kentsel Mekânların Kullanımı ve Seyyar Satıcılık: Diyarbakır Örneği,” Doktora Tezi, Elazığ: Fırat Üniversitesi
- Kısakürek, Ş. ve Bayazıt, E. (2021). “Kolektif Bellek Kentsel Bellek ve Mekânsal Bileşenlerin Kent Kimliğindeki Yeri: Kahramanmaraş Kenti Örneği”. *Journal of Environmental and Natural Studies*, s. 1-21
- Miroğlu, İ. (1975). *16. Yüzyılda Bayburt Sancağı*, İstanbul: Üçler Matbaası
- Okutmuş, O. O Bayburt, Bayburt Postası Gazetesi, 9 Aralık 1991, Sayı 3917, Sayfa 1
- Özger, Y. (2008), *XIX. Yüzyıl Bayburt*, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık
- Skylife Dergisi, *Gezici Esnaf*, Ağustos Sayısı, S. 92, 2006

URL Kaynakları:

- 1.Erişim Adresi: <https://sozluk.gov.tr/> [Erişim Tarihi: 12.01.2023]
- 2.Erişim Adresi: <https://www.bayburtpostasi.com.tr/yasam/bayburta-anons-gelenegi-suruyor-h8509.html> [Erişim Tarihi: 15.01.2023]
- 3.Erişim Adresi: <https://www.bayburtpostasi.com.tr/insanlar/bayburt-postasi-nin-aci-kaybi-ahmet-daglar-hayatini-kaybetti-h21084.html> [Erişim Tarihi: 17.01.2023]
- 4.Erişim Adresi: <https://www.haberturk.com/bayburt-haberleri/79977484-bayburtun-ceyrek-asirlik-dondurmacisindan-tarhunlu-dondurma> [Erişim Tarihi: 19.01.2023]
- 5.Erişim Adresi: <https://www.gumushane.gen.tr/v2/vefat-ilanlari/bayburtlu-huseyin-amca-vefat-etti-h24366.html> [Erişim Tarihi: 23.01.2023]
- 6.Erişim Adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/yasam/atiyla-asindirdigi-yollarda-54-yildir-koy-koy-gezip-cercilik-yapiyor/2390714> [Erişim Tarihi: 23.01.2023]
- 7.Erişim Adresi: <https://www.bayburtpostasi.com.tr/insanlar/tacettin-tekdemir-yarim-asirdir-uretiyor-h21828.html> [Erişim Tarihi: 26.01.2023]

8.Erişim Adresi: <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/garip-onder-ender-eryilmaz>
[Erişim Adresi: 27.01.2023]

Kaynak Kişiler

- KK-1: Halil Durğut, Erkek, 1933, Bayburt, Sokak Satıcısı, İlkokul, 10.2022
KK-2: İbrahim Yılmazoğlu, Erkek, 1942, Bayburt, Emekli, Yüksekokul, 10.2022
KK-3: Vural İşışır, 1937, Erkek, Bayburt, Emekli, Ortaokul, 07.2022
KK-4: Sakin Ocaklı, 1950, Erkek, Bayburt, Tuhafiyeci, Lise, 07.2022
KK-5: Erol Köprücü, Erkek, 1955, Bayburt, Beyaz Eşya Satıcısı, Lise, 07.2022
KK-6: Fikret Ataner, Erkek, 1948, Bayburt, Bakkal, İlkokul, 08.2022
KK-7: Sultan Demir, Kadın, 1975, Bayburt, Ev Hanımı, İlkokul, 06.2022
KK-8: Murat Demir, Erkek, 1975, Bayburt, Memur, Ortaokul, 06.2022
KK-9: Ünal Karakuş, Erkek, 1952, Bayburt, Emekli, Lise, 11.2022
KK-10: Mustafa Akyüz, Erkek, 1956, Bayburt, Nalbur, Lise, 05.2022
KK-11: Sadık Yavuz, Erkek, 1951, Bayburt, Fotoğrafçı, Lise, 06.2022
KK-12: Hamit Çakmak, Erkek, 1978, Bayburt, Pastaneci, Lise, 09.2022
KK-13: Veysel Gider, Erkek, 1952, Bayburt, Emekli, Lise, 10.2022
KK-14: İbrahim Pekmezci, Erkek, 1975, Bayburt, Fırıncı, İlkokul 07.2022
KK-15: Ertuğrul Haşlak, Erkek, 1962, Bayburt, Memur, Üniversite, 08.2022
KK-16: Ruhlar Çetin, Erkek, 1976, Bayburt, Sahaf, Lise, 09.2022
KK-17: Hacı İshak Daştan, Erkek, 1975, Bayburt, Çiftçi, 08.2022
KK-18: Hesna Gezici, Kadın, 1930, Bayburt, Bohçacı, Okur yazar değil, 08.2022
KK-19: Öznur Demir, Kadın, 1996, Bayburt, Gazeteci, Üniversite, 06.2022
KK-20: Tacettin Tekdemir, Erkek, 1953, Bayburt, Manav, İlkokul, 09.2022
KK-21: Salih Tekdemir, Erkek, 1965, Bayburt, Seyyar Satıcı, İlkokul, 10.2022
KK-23: Cemil Polat, Erkek, 1962, Bayburt, Bakkal, Üniversite, 11.2022
KK-23: Baki Tosun, Erkek, 1963, Bayburt, Lise, Emekli, 10.2022
KK-24: Köksal Kurt, Erkek, 1977, Bayburt, Sokak Satıcısı, Lise, 09.2022
KK-25: Harun Göktemir, Erkek, 1988, Bayburt, Su Tesisatçısı, Lise, 10.2022
KK-26: Ömer Çakmak, Erkek, 1957, Bayburt, Pastaneci, İlkokul, 11.2022
KK-27: Şaban Ayan, Erkek, 1956, Bayburt, Sokak Satıcısı, Lise, 11.2022